דער קונצן־מאַכער
פֿון יצחק לייב פּרץ

אין אַ וואָלינער שטעטל אַרײַן איז אַ מאָל געקומען אַ קונצן־מאַכער.

און כאָטש עס איז געווען אין דער פֿאַרדאַגהטער פֿאַר־פּסח־צײַט, ווען אַ ייִד האָט מער זאָרג ווי האָר אויפֿן קאָפּ, האָט דאָך זײַן אָנקומען אַ גרויסן רושם געמאַכט: אַ רעטעניש פֿון אַ מענטש! קרוע־בלוע, מיט אַ צילינדער, אַפֿילו אַ צעקנייטשטן, אויפֿן קאָפּ, אַ ייִדיש פּנים — דער צלם־אלקים פֿליט אים איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסן האָט'ן קיינער נישט געזען, נישט קיין כּשרס, נישט קיין טריפֿהס. גיי ווייס, וואָס ער איז! מען פֿרעגט'ן: פֿון וואַנען? זאָגט ער: „פֿון פּאַריז“, ווּהין? — „קיין לאָנדאָן!“ ווי קומט איר אַהער? זאָגט ער: „פֿאַרבלאָנדזשעט!“ אַ פּנים, צו פֿיס געגאַנגען! און ווײַזט זיך בײַ קיין מנין נישט, אַפֿילו שבת־הגדול נישט! און שטייט מען צו אים צו, מאַכט מען אַרום אים אַ רעדל, ווערט ער פּלוצעם נעלם, גלײַך די ערד וואָלט'ן אײַנגעשלונגען, און שווימט אַרויס אויף יענער זײַט מאַרק.

דערווײַל האָט ער זיך געדונגען אַ סאַליע און אָנגעהויבן צו מאַכן קונצן.

אָבער קונצן! בפֿני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיקע קוילן ווי פֿאַרפֿל, און פֿון מויל אַרויסגעצויגן האָט ער אַלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פֿאַר אַ קאָליר מען האָט נאָר געוואָלט, און לאַנגע — ווי ס'גלות. פֿון אַ כאָלעווע פֿון שטיוול וואַרפֿט ער אַרויס זעכצן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערן, און לעבעדיקע, און זיי צעלויפֿן זיך איבער דער סצענע: דערנאָך הייבט ער אויף אַ פֿוס און קראַצט אָפּ פֿון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, אַ גאַנצע שיסל גאָלדענע רעדלעך! פּאַטשט מען בראַוואָ, גיט ער אַ פֿײַף, לויפֿן זיך אין דער לופֿטן צוזאַמען חלות און קוילעטשן ווי די פֿייגל און הייבן אָן טאַנצן אַ ראָד צי אַ ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע, און גיט ער דעם צווייטן פֿײַף, ווערט דאָס אַלץ כּהרף־עין פֿאַרשוווּנדן, כּלא היה! אויס קוילעטשן, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָרנישט!

מילא, ווייסט מען דאָך אַז „יענער צד“ קאָן אויך עפּעס באַווײַזן! די חרטומים פֿון מצרים האָבן מן־הסתּם גרעסערע קונצן באַוויזן! איז אָבער די שאלה: פֿאַר וואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענטש שאַרט רענדלעך פֿון פּאָדעשווע און האָט נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פֿאַר אַכסניא. מיט אַ פֿײַף באַקט ער אָן מער קוילעטשן און חלות ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציט ער אַרויס פֿון כאָלעווע, און אַ פּנים האָט ער אַן אויסגעצויגנס, אַז שענער לייגט מען אין דער ערד אַרײַן, און דער הונגער ברענט אים אין די אויגן ווי אַ פֿלאַקער! ווערטלט מען זיך: די פֿינפֿטע קשיא צו מה־נשתּנה ...

נאָר איידער עס קומט צו מה־נשתּנה, וועלן מיר איבערלאָזן דעם קונצן־מאַכער און איבערגיין צו חיים־יונהן און זײַן ווײַב רבֿקה־ביילע. חיים־יונה איז אַ מאָל אַ וואַלד־סוחר געווען, האָט ער איין מאָל געקויפֿט אַ וואַלד אין גלײַכן געלט, האָט מען דער וואַלד פֿאַרמאַכט, איז ער אַרויס אין איין העמד. איז ער געוואָרן אַ וואַלדשרײַבער, האָט ער די שטעל פֿאַרלוירן: זיצט ער שוין אַ שיינע פּאָר חדשים אָן פּרנסה. אַ ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שׂונאי־ציון געזאָגט: נאָך ווינטער גייט אָבער פּסח! און פֿאַרזעצט איז שוין פֿון הענגל־לײַכטער ביזן לעצטן קישן. זאָגט רבֿקה־ביילע: גיי אַריבער צו קהל און נעם מעות־חיטין. זאָגט חיים־יונה, אַז ער האָט בטחון אַז גאָט וועט העלפֿן, און דאָס פּנים פֿאַרשוואַרצן וועט ער זיך נישט. גייט רבֿקה־ביילע און זוכט נאָך אַ מאָל אין אַלע ווינקעלעך און געפֿינט אַן אַלטן אָפּגעריבענעם זילבערנעם לעפֿל — ממש אַ נס מן השמים. יאָרן זינט דער לעפֿל איז פֿאַרלוירן געוואָרן! גייט חיים־יונה, נעמט דעם לעפֿל פֿאַרקויפֿן, און טראָגט אַרײַן די פּאָר גראָשן אויף מעות־חיטין פֿאַר אָרעמע־לײַט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צײַט דערווײַל רוקט זיך. שוין אין גאַנצן נישט מער ווי אַ פּאָר וואָכן צו פּסח — ער האָט בטחון ! גאָט, זאָגט ער, פֿאַרלאָזט נישט! מילא, רבֿקה־ביילע שווײַגט: אַן אישה מוז פֿאָלגן אַ מאַן. עס גייט אָבער אַוועק נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, רבֿקה־ביילע ווייסט נישט פֿון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פּנים אין שעניק אַרײַן און וויינט שטילערהייט, חיים־יונה זאָל נישט הערן. און אויף פּסח איז קיין צייכן נישטאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט — בײַ נאַכט וויינט זיך אַ מענטש כאָטש אָפּ דאָס האַרץ, בײַ טאָג אָבער מוז מען קנײַפּן די באַקן, די פֿאַרב זאָל שטיין! שכנות קוקן איר נאָך און גאַפֿן, און קוקן זיך די אויגן אויס, שטעכן זי מיט רחמנות־בליקן ווי מיט נאָדלען.... אַנדערע פֿרעגן: ווען באַקט איר מצות! ווי האַלט איר מיט בוריקעס? די נעענטערע זאָגן:

— ס'טײַטש, וואָס טוט זיך מיט אײַך רבֿקה־ביילע?! פֿעלט אײַך , וועלן מיר אײַך באָרגן, וכדומה...

חיים־יונה וויל אָבער נישט קיין „מתּנת בשׂר ודם“, און רבֿקה־ביילע וועט קעגן איר מאַן נישט גיין — זוכט אויס תּירוצים פֿון אונטער דער ערד און דאָס פּנים פֿלאַמט ....

זעען די שכנים, אַז עס איז נישט ווי עס דאַרף צו זײַן, נעמען זיי און לויפֿן צום רבֿ — ס'טײַטש? דער רבֿ — נעבעך, הערט אויס, קרעבצט אָפּ און פֿאַרקלערט זיך, און סוף כּל סוף ענטפֿערט ער, אַז חיים־יונה איז אַ בן־תּורה און אַ ירא־שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבֿקה־ביילע איז אַפֿילו אָן בענטשליכט געבליבן...

און — שוין פּסח!

חיים־יונה גייט פֿון בית־המדרש אַהיים, זעט ער, אַז אַלע פֿענצטער אין מאַרק שײַנען אַרויס מיט שׂימחת־יום־טובֿ, און נאָר זײַן דירה שטייט ווי אַן אָבֿל צווישן מחותּנים, ווי אַ בלינדע צווישן זעענדיקע, ער פֿאַלט אָבער בײַ זיך נישט אָפּ: „אַז גאָט וועט וועלן, וועט נאָך זײַן פּסח“ טראַכט ער, ער גייט אַרײַן און זאָגט פֿריילעך: „גוט יום־טובֿ“, און איז נאָך אַ מאָל מטעים: „גוט יום־טובֿ דיר רבֿקה־ביילע!“ און רבֿקה־ביילעס קול ענטפֿערט אים, אָנגעזאַפּט מיט טרערן, פֿון אַ פֿינצטער ווינקל אַרויס: „גוט יום־טובֿ, גוט יאָר!“ און אירע אויגן ברענען אַרויס פֿון פֿינצטערן ווינקעלע ווי צוויי ברענענדיקע קוילן. גייט ער צו איר צו און זאָגט איר: „רבֿקה־ביילע, הײַנט איז יום־טובֿ, יציאת מצרים, פֿאַרשטייסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלן האָבן אונדזער פּסח, מוז מען אָננעמען פֿאַר ליב און זײַן בײַ'ן אַ פֿרעמד סדר. וועלן מיר גיין ערגעץ אַנדערש צום סדר! מען וועט אונדז אַרײַנלאָזן אומעטום...טיר און טויער שטייען אָפֿן....יידן זאָגן: 'כּל דכפֿין ייתי ויכול', דאָס איז טײַטש: ווער עס איז הונגעריק, זאָל אַרײַנקומען עסן. קום, נעם אויף דיר די שאַל, וועלן מיר גיין צום ערשטן בעסטן ייד“....

און רבֿקה־ביילע וואָס טוט שטענדיק דעם רצון פֿון איר מאַן האַלט אײַן מיט אַלע כּוחות דאָס געוויין וואָס רײַסט זיך צום האַלדז, נעמט אויף זיך אַ צעריסענע שאַל און וויל שוין גיין — אין דער זעלבער רגע עפֿנט זיך אָבער די טיר, און עמעץ קומט אַרײַן, און זאָגט:

— גוט יום־טובֿ!

ענטפֿערן זיי „גוט יאָר“, נישט זעענדיק ווער עס איז צו זיי אַרײַנגעקומען.

זאָגט ער וואָס איז אַרײַנגעקומען: „איך וויל זײַן אײַער גאַסט צום סדר!“

ענטפֿערט חיים־יונה: „מיר האָבן אַליין קיין סדר נישט...“

ענטפֿערט יענער, אַז ער האָט מיטגעברענגט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פֿינצטער? האַלט זיך שוין נישט אײַן און שלאָכצט.

— חלילה! ענטפֿערט דער אורח: עס וועט זײַן ליכט. און ער גיט אַ מאַך: האָקוס־פּאָקוס! און עס באַווײַזן זיך צוויי פּאָר זילבערנע לײַכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין־ליכט, אין מיטן שטוב, אין דער לופֿט! עס ווערט ליכטיק. חיים־יונה און רבֿקה־ביילע דערזעען, אַז דאָס איז דער קונצן־מאַכער, און זיי גאַפֿן און קאָנען פֿאַר וווּנדער און שרעק קיין איינציק וואָרט פֿון מויל נישט אַרויסברענגען. זיי כאַפּן זיך איינס דאָס צווייטן אָן בײַ די הענט און שטייען מיט אויפֿגעריסענע אויגן און אָפֿענע מײַלער. דער קונצן־מאַכער ווענדט זיך דערווײַל צום טיש וואָס איז געשטאַנען פֿאַרשעמט אין אַ ווינקעלע און זאָגט צו אים: „נו, בחורל, באַדעק זיך און קום אַהער!“ און אַזוי ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, פֿאַלט פֿון סטעליע אויפֿן טיש אַראָפּ אַ שניי ווײַס טישטעך און באַדעקט אים, און דער באַדעקטער טיש הייבט זיך אָן רירן, און גייט און קומט אין מיטן שטוב אַרײַן, און פֿאַרהאַלט זיך פּונקט אונטער די ליכט, און די זילבערנע לײַכטער לאָזן זיך נידעריקער אַראָפּ און שטעלן זיך אַנידער אויפֿן טיש. „אַצינד“, זאָגט דער קונצן־מאַכער, „פֿעלן נאָר הסבֿ־בעטן - זאָלן זײַן הסבֿ־בעטן!“. גייען דרײַ בענקלעך, פֿון דרײַ עקן פֿון שטוב, און גייען צו צום טיש און שטעלן זיך אויף זײַנע דרײַ זײַטן. הייסט ער, דער קונצן־מאַכער, זיי זאָלן ברייטער ווערן, ציִען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט פֿון זיי פֿאָטערשטולן, רופֿט ער אויס: „ווייכער!“ — באַדעקן זיי זיך מיט רויטן סאַמעט, און תּוך כּדי דיבור פֿאַלן אויף זיי פֿון סטעליע אַראָפּ ווײַסע קישן, און לייגן זיך, אויפֿן קונצן־מאַכערס געבאָט, אויף די פֿאָטערשטולן און — עס ווערן הסבֿ־בעטן! אויף זײַן געבאָט באַווײַזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפֿן טיש, עס באַווײַזן זיך אויך רויטע כּוסות מיט פֿלעשער ווײַן, און מצות, און אַלץ וואָס מען דאַרף צו אַ כּשרן און פֿריילעכן סדר, אַפֿילו הגדות

מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צו וואַשן האָט איר? פֿרעגט דער קונצן־מאַכער: איך קאָן ברענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבן זיי זיך ערשט אויפֿגעכאַפּט פֿון גאַפֿן. און רבֿקה־ביילע פֿרעגט חיים־יונהן אויפֿן אויער: „מעג מען? וואָס?“ און חיים־יונה ווייסט איר נישט וואָס צו ענטפֿערן. ראָט זי אים: גיי מײַן מאַן, און פֿרעג דער רבֿ. ענטפֿערט ער, אַז ער קאָן זי מיטן קונצן־מאַכער אַליין נישט איבערלאָזן, וויל ער, זי זאָל גיין. זאָגט זי, אַז אַ נאַרישער ייִדענע וועט דער רבֿ נישט גלייבן, ער וועט מיינען אַז זי איז פֿון זינען אַראָפּ. גייען זיי ביידע צום רבֿ און לאָזן איבער דעם קונצן־מאַכער מיטן סדר.

האָט דער רבֿ געזאָגט, אַז דאָס וואָס ס'ווערט געמאַכט מיט כּישוף האָט קיין ממשות נישט, וואָרעם כּישוף איז נאָר אַ פֿאַרבלענדעניש פֿאַר די אויגן, הייסט ער זיי אַהיימגיין, און אויב די מצה וועט זיך לאָזן אָפּברעכן, דער ווײַן — גיסן אין די כּוסות אַרײַן, און די קישן פֿון הסבֿ־בעט — אָנטאַפּן, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגן זיי געניסן.

אַזוי האָט דער רבֿ געפּסקנט. גייען זיי מיט האַרצקלאַפּעניש אַהיים. קומען זיי אַרײַן, איז דער קונצן־מאַכער שוין נישטאָ, און דער סדר שטייט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישן לאָזן זיך אָנרירן, דער ווײַן גיסט זיך, די מצות ברעכן זיך... האָבן זיי ערשט פֿאַרשטאַנען אַז דאָס איז געווען אליהו הנבֿיא, און האָבן געהאַט אַ פֿריילעכן יום־טובֿ!